

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το θέμα του βιβλίου της κ. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη παρουσιάζει έντονο εκπαιδευτικό και ευρύτερα κοινωνικό ενδιαφέρον. Αναφέρεται στην ένταξη και στον χειρισμό των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας (ΜΜΕ) και γενικότερα των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) στη μαθησιακή διαδικασία με αφετηρία την προσχολική και την πρωτοσχολική ηλικία.

Ο σκοπός και οι στόχοι της εκπαίδευσης είναι γνωστόν ότι επικεντρώνονται στην ανάπτυξη πρωτίστως της κριτικής ικανότητας των μαθητών, στην απόκτηση του λεγόμενου «κριτικού αλφαριθμητισμού» ή «κριτικού γραμματισμού». Η έκθεση του μαθητικού και νεανικού πληθυσμού σε ό,τι παράγεται ή κυρίως μεταδίδεται από τα ραγδαίως εξελισσόμενα ΜΜΕ απαιτεί ειδικό σχεδιασμό αλλά και αναπροσαρμογή των προγραμμάτων σπουδών, έτσι ώστε να συμπεριληφθούν μαθήματα «επικοινωνιακής εκπαίδευσης», στο πλαίσιο των οποίων θα προβλέπονται συγκεκριμένες δραστηριότητες από πλευράς των μαθητών.

Κεντρικό σημείο στο βιβλίο της κ. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη θεωρώ ότι αποτελούν οι πιλοτικές προτάσεις για την καλλιέργεια της κριτικής ανάγνωσης της πολυτροπικής γλώσσας των ΜΜΕ. Σε άλλες ενότητες που πλαισιώνουν το κεφάλαιο αυτό, γίνεται λόγος,

μεταξύ πολλών άλλων, για τη συγκρότηση του κριτικού και ενεργού τηλεθεατή, για την παιδευτική διάσταση της γλώσσας των ΜΜΕ, για την ενσωμάτωση του πολυμεσικού επικοινωνιακού γραμματισμού στη γλωσσική διδασκαλία, για την επίδραση των νέων τεχνολογιών στις λειτουργίες της γλώσσας, για τη θωράκιση της παιδικής ηλικίας από τη διαφημιστική δολιότητα, για τους βαθμούς ευαισθητοποίησης των εκπαιδευτικών απέναντι στα σχετικά ζητήματα κ.ά.ό.

Στην πραγμάτευση όλων των επιμέρους θεμάτων ιδιαίτερα επωφελής υπήρξε η προγενέστερη ειδική ασχολία και συγγραφική εμπειρία της κ. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, όπως μαρτυρούν και οι τίτλοι των προηγούμενων βιβλίων της: *Το θέμα και το θύμα. Γλώσσα, εκπαίδευση και ΜΜΕ, Η λαϊκή γλώσσα των ειδήσεων. Μια στάση απαιτηλής οικειότητας, Δημοσιογραφία, Τύπος και ραδιοτηλεόραση στην Ελλάδα*.

Αθανάσιος Νάκας
Καθηγητής Γλωσσολογίας ΕΚΠΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με βάση το γεγονός ότι οι αναδυόμενες τεχνολογίες δημιουργούν σήμερα την ανάγκη καλλιέργειας νέων μεταπτυχιακών γραμματισμών, στην παρούσα εργασία αναδεικνύονται οι δυνατότητες ενσωμάτωσης του γραμματισμού των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας στην καθημερινή προσχολική και πρωτοσχολική διαδικασία. Από τις διάφορες μορφές επικοινωνιακής δραστηριότητας που μπορεί να χρησιμοποιεί ο διδάσκων, αναλύονται εκείνες οι οποίες αφορούν τα έντυπα και ηλεκτρονικά Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας.

Επιπλέον, εξηγείται ο τρόπος με τον οποίο η καλλιέργεια του γραμματισμού των ΜΜΕ μπορεί να οδηγήσει σε βελτίωση της γλωσσικής διδασκαλίας. Με βάση ορισμένες από τις αρχές του αυθεντικού κριτικού αλφαριθμητισμού και της κριτικής ανάλυσης λόγου, προτείνεται μια σειρά τρόπων για την εμβάθυνση της επεξεργασίας του αυθεντικού υλικού το οποίο παρουσιάζεται στη σχολική αίθουσα. Τέλος, διατυπώνονται συγκεκριμένες πρακτικές ενθάρρυνσης του μαθητή ως εν δυνάμει συνδημιουργού της επικοινωνίας στο πλαίσιο της ανάδρασης.

Το βιβλίο αποτελείται από δέκα ημιαυτόνομα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται η βιβλιογραφική επισκόπηση των εννοιών

της επικοινωνιακής προσέγγισης, του κριτικού γραμματισμού, του γραμματισμού στα ΜΜΕ, της επικοινωνιακής αγωγής και της «εκπικοινωνιάς». Στη συνέχεια και στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται διεξοδικά η σχέση της επικοινωνιακής προσέγγισης με την αγωγή στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Η επικοινωνιακή προσέγγιση εξετάζεται ως μοντέλο γλωσσικής διδασκαλίας και ως μέσο σύνδεσης της σχολικής τάξης με την επικοινωνία των ΜΜΕ. Θέματα όπως η ενσωμάτωση του γραμματισμού στη γλωσσική διδασκαλία, η ανάλυση των διαφόρων μορφών της επικοινωνιακής δραστηριότητας και η παιδευτική διάσταση της γλώσσας των ΜΜΕ θίγονται στο τρίτο κεφάλαιο.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναλυτική αναφορά στην επίδραση των νέων τεχνολογιών στις λειτουργίες της γλώσσας, ενώ ιδιαίτερος εξετάζεται η περίπτωση της ανάπτυξης της ανατροφολογικής και διεκπεραιωτικής λειτουργίας στα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας. Ακολουθεί ένα κεφάλαιο αφιερωμένο στο φαινόμενο της υψηλής προφορικότητας, από τη μία σε αντιδιαστολή με την εγγραμματοσύνη και από την άλλη σε ομοτροπία με τη «στάση υψηλής εικονικής και απατηλής οικειότητας» η οποία αναπτύσσεται στον τηλεοπτικό λόγο.

Τα θέματα της προάσπισης της παιδικής και νηπιακής ηλικίας από τη διαφημιστική ευρηματικότητα, δεδομένου του εμπορευματικού χαρακτήρα του εκπεμπόμενου δημοσιογραφικού λόγου, παρουσιάζονται στο έκτο κεφάλαιο, όπου και εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους οι ποικίλες λειτουργίες του λόγου «ενδίδουν» στις διάφορες πιέσεις της αγοράς.

Ακολούθως, η εργασία επικεντρώνεται στο μιντιακό αλφαριθμητισμό. Ενδεικτικά, παρουσιάζονται ορισμένα από τα αποτελέσματα έρευνας η οποία έγινε σε δεκάδες νηπιαγωγεία και δημοτικά

σχολεία της κεντρικής Ελλάδας, με θέμα την ευαισθητοποίηση των εκπαιδευτικών πάνω σε ζητήματα που αφορούν στον εφοδιασμό των παιδιών με κριτικές δεξιότητες αντιμετώπισης των τηλεοπτικών προγραμμάτων. Εξάλλου, και με καθαρά χρηστικό σκοπό που σχετίζεται με την ενημέρωση του αναγνώστη για τις υπάρχουσες υποδομές στην Ελλάδα πάνω στο συγκεκριμένο αντικείμενο, ακολουθεί η παράθεση πληροφοριακού υλικού για το πρόγραμμα της οπτικοακουστικής παιδείας του Ινστιτούτου Οπτικοακουστικών Μέσων (ΙΟΜ) για παιδιά και νέους, αλλά και τις δράσεις του Δικτύου Αγωγής Τηλεόρασης (Κεφάλαιο 9). Ειδικότερα, περιλαμβάνονται στοιχεία και πληροφορίες οι οποίες αφορούν στο αναπτυσσόμενο στη χώρα μας Δίκτυο Αγωγής Τηλεόρασης αλλά και τις δράσεις και πρωτοβουλίες που αναλαμβάνονται στους κόλπους του σε σχέση με τον οπτικό αλφαριθμητισμό.

Στο επόμενο κεφάλαιο κατατίθενται σκέψεις, ιδέες και προτάσεις για την ένταξη του γραμματισμού στα ΜΜΕ στην καθημερινότητα της προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας έτσι όπως αυτές ζυμώθηκαν και διαμορφώθηκαν μέσα από τη διδασκαλία του μαθήματος στους φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2007-2010. Πρόκειται για προτάσεις οι οποίες παρουσιάζονται ως μια πρώτη ύλη, η οποία αξίζει να απασχολήσει εκπαιδευτικούς, γονείς αλλά και γενικά τους εμπλεκόμενους με τη διαδικασία της εκπαίδευσης.

Η εργασία κλείνει με συζήτηση των ποικίλων στοιχείων που περιλαμβάνονται στα διάφορα κεφάλαια και την παράθεση των συμπερασμάτων τα οποία στο σύνολό τους κινούνται στην κατεύθυνση της οικοδόμησης του κινήματος της αγωγής στα ΜΜΕ και στη χώρα μας. Ένα κίνημα το οποίο διαθέτει σήμερα θερμούς

υποστηρικτές, παρά τις φωνές εκείνες που θεωρούν ότι η ενασχόληση με την κριτική ανάγνωση των μιντιακών προϊόντων δεν είναι παρά μια «πολυτέλεια».

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον αξιότιμο Καθηγητή Γλωσσολογίας του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Αθανάσιο Νάκα για τις παρατηρήσεις και τις πολύτιμες συμβουλές του αναφορικά με την παρούσα εργασία.

Εγκάρδιες ευχαριστίες απευθύνω στον αξιότιμο Καθηγητή του ΠΤΝ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Απόστολο Παπαϊωάννου για την ενθάρρυνση και τη συγκινητική στήριξη της προσπάθειάς μου.

Επίσης, ευχαριστώ τον καθηγητή φιλόλογο κ. Σωτήρη Τιτή για την επιμέλεια του κειμένου και όλους εκείνους τους δασκάλους μου οι οποίοι διαδραμάτισαν το ρόλο του «μέντορα» στην παρούσα εργασία, γνωρίζοντας ότι η συγκρότηση αυτού του καινούριου γνωστικού αντικειμένου στη χώρα μας είναι μια υπόθεση δύσκολη, η οποία προαπαιτεί διαρκείς καταθέσεις και μελέτες.

*Αθήνα, 5 Ιανουαρίου 2011
Νικολέττα Τσιτσανούδη-Μαλλίδη*

Σημείωση:

Για λόγους οικονομίας οι παραπομπές των υποσημειώσεων περιλαμβάνουν τα πλήρη στοιχεία μόνο όσων εκδόσεων-τίτλων δεν αναφέρονται στη βιβλιογραφία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

1.1. Ένα ευρύτερο πλαίσιο αρχών απέναντι στο γλωσσικό ζήτημα

Η επικοινωνιακή προσέγγιση είναι ένα νέο μοντέλο γλωσσικής διδασκαλίας το οποίο στηρίζεται στην έννοια της επικοινωνίας και διαμορφώθηκε σταδιακά από Βρετανούς γλωσσολόγους¹. Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου μοντέλου επιχειρείται η δημιουργική εκμετάλλευση όλων των κατακτήσεων της νεότερης γλωσσολογίας αλλά και συγγενών κλάδων, όπως της κοινωνιογλωσσολογίας και της ψυχολογολογίας, στη βάση μιας αντίληψης που υποστηρίζει πως το γλωσσικό μάθημα πρέπει να εμπλέκει άμεσα, μέσα από μια διαδικασία ενεργητικής συμμετοχής, τους μαθητές σε αυθεντική και καλά οργανωμένη (σκοπιμη) γλωσσική δραστηριότητα.

Η συμμετοχή αυτή επιδιώκεται με την παροχή όσο το δυνατόν περισσότερων ευκαιριών για γλωσσική χρήση μέσω μιας πραγματολογικού τύπου διδασκαλίας της γλώσσας (Μήτσης,

1. Widdowson H. G., Morrow K., Littlewood W., Johnson K. κ.ά.

2004: 12). Ως γλωσσική χρήση νοείται η διδασκαλία αντίληψης και παραγωγής λόγου, η οποία αποβλέπει στην επίτευξη επικοινωνιακού αποτελέσματος, όπου η ποικιλία και το εύρος των δυνατοτήτων που έχει ο κάθε διδάσκων στη διάθεσή του είναι πολύ σημαντικά (Norman, Levihn & Hedenquist, 1986, Χαραλαμπίδης & Κωστούλη, 2000, Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης, 1997: 187-323).

Κατά την ανάλυση της επικοινωνιακής προσέγγισης δε χρησιμοποιείται ο όρος «μέθοδος», αλλά ο όρος «προσέγγιση», δεδομένου ότι δεν πρόκειται για μια νέα μεθοδολογική πρόταση, αλλά για ένα ευρύτερο πλαίσιο αρχών, δηλαδή για μια νέα φιλοσοφία που συνεπάγεται ριζική αλλαγή νοοτροπίας απέναντι στο γλωσσικό ζήτημα. Κι αυτό γιατί η επικοινωνιακή προσέγγιση θεωρεί ως αυτονόητη προϋπόθεση για την αποτελεσματικότητα της γλωσσικής διδασκαλίας τη συμβατότητα της διδακτικής μεθόδου με το φυσικό τρόπο κατάκτησης της γλώσσας.

1.2. Ο κριτικός γραμματισμός

Η απόκτηση γνώσεων από τα παιδιά οι οποίες συνδέονται με την ανάγνωση και τη γραφή, αρκετά πριν την «ποιμαντορία» και τον προσανατολισμό που προσφέρει ο σχολικός γραμματισμός, σχετίζεται σήμερα με σημαντικές αξιώσεις έως και επιβολές. Οι αξιώσεις αυτές εκπηγάζουν από τις καινοτομίες και τους νεωτερισμούς του 21ου αιώνα. Η ιλιγγιώδης εξάπλωση των νέων μέσων, η κυριαρχία του διαδικτύου, η ευρεία χρήση των θεαμάτων και υπηρεσιών της ψηφιακής συνδρομητικής τηλεόρασης αλλά και η περίπλοκη αχανής ποικιλία των ηλεκτρονικών παιχνιδιών επιδρούν

στην ουσία των σχέσεων επικοινωνίας που αναπτύσσονται και γενικότερα στις επαφές, τις ανταποκρίσεις και τις εξαρτήσεις μεταξύ των ανθρώπων και των κοινωνικών συνόλων.

Οι ραγδαίες και διαρκώς εξελισσόμενες μεταβολές επιτάσσουν τόσο στο επιστημονικό όσο και στο οικογενειακό, σχολικό και ευρύτερα κοινωνικοπολιτισμικό επίπεδο μια διαρκή και συστηματική μελέτη και ενασχόληση με την εξέταση των επιρροών και επιπτώσεών τους στα παιδιά.

Ειδικότερα, τα παιδιά σήμερα δεν αρκεί να εξοικειώνονται μόνο με εκείνες τις στάσεις και δεξιότητες που αφορούν στη σύλληψη, την εμβάθυνση και την παραγωγή των νοημάτων πριν ή κατά τη διάρκεια της επίσημης σχολικής εκπαίδευσης. Ως παράλληλη ανάγκη προκύπτει η οικοδόμηση των κριτικών δεξιοτήτων απέναντι στον όγκο των μηνυμάτων που δέχονται από το σχολείο ή και, κυρίως, έξω από αυτό. Μέσα από την καλλιέργεια της δύναμης της αντίληψης, της διάκρισης και της ευθυκρισίας, είναι δυνατό –και επιβεβλημένο– από την παιδική ηλικία να αρχίζει η συγκρότηση της κριτικής σκέψης και της κριτικής ανάγνωσης των ποικίλων «κειμένων».

Η παρούσα εποχή με τα εξακολουθητικώς αναφυόμενα στοιχεία και ευμετάβολα χαρακτηριστικά της γεννά καινούρια κείμενα και πολυμέσα, που ορισμένες φορές μπορεί να προκαλούν ταραντεύσεις και παραδαρμούς σε διδάσκοντες με παραδοσιακές αντιλήψεις για το γραμματισμό. Επιγέννημα των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων δεν είναι παρά η εκμάθηση των πολλαπλών γραμματισμών και η διηνεκής εξοικείωση με τις αρχές του κριτικού γραμματισμού.